

Aneta Golba

Przygotowanie do bierzmowania młodzieży w okresie adolescencji. Refleksje psychologiczno-pedagogiczne

Bierzmowanie wspólnie z chrztem i Eucharystią należy do „sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego”, a jego przyjęcie kończy proces inicjacji chrześcijańskiej i powinno stanowić początek dojrzałego życia w wierze (por. KKK 1285). Dzięki sakramentowi bierzmowania osoby wierzące „jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem i obdarzani są szczególną mocą Ducha Świętego, i w ten sposób jeszcze bardziej są zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do jej obrony” (KKK 1308).

Przygotowanie do przyjęcia bierzmowania od wielu lat jest tematem pastoralnych dyskusji w Kościele rzymskokatolickim w Polsce. Spór dotyczy między innymi wieku osób przyjmujących ten sakrament, a co za tym idzie – stopnia ich religijnej dojrzałości.

Podczas 375. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski (KEP), które miało miejsce w Warszawie 13 i 14 marca 2017 r. został zatwierdzony przez biskupów dokument zawierający nowe wytyczne dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania.

Ze względu na zmiany w systemie edukacji biskupi podkreślili, że optymalnym czasem trwania przygotowania bliższego i bezpośredniego do bierzmowania są trzy lata (VI-VII-VIII klasa). Przyjęcie tego sakramentu możliwe jest najwcześniej na zakończenie klasy VIII, jako „ważne dopełnienie edukacji na etapie szkoły podstawowej”¹.

Celem tego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, jaki potencjał wynikający z rozwoju psychofizycznego młodzieży w okresie dojrzewania można wykorzystać w procesie przygotowania do sakramentu bierzmowania.

Charakterystyka psychorozwojowa kandydatów do bierzmowania

Zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego (KPK), w Kościele rzymskokatolickim najbardziej odpowiednim czasem na przyjęcie sakramentu bierzmowania jest tzw. wiek rozeznania². Wiek rozeznania był różnie rozumiany na przestrzeni historii Kościoła i najczęściej w kontekście przyjmowania pierwszej Komunii świętej definiowano go jako ten etap w życiu człowieka,

¹ Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, w: <http://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyczace-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> [dostęp: 13.04.2017], nr 5.

² KPK, kan. 891; 883, § 3.

gdy potrafi on samodzielnie odróżnić dobro od zła oraz widzi różnicę pomiędzy zwykłym chlebem a Chlebem Eucharystycznym. Na początku XX wieku papież Pius X w dekreście „*Quam singulari*” ustalił, że jest to okres od 7 roku życia³.

W przypadku sakramentu bierzmowania KPK podkreśla, że poza niebezpieczeństwem śmierci zdolny do przyjęcia bierzmowania jest każdy, kto został odpowiednio pouczony, „mający używanie rozumu” i może odnowić przyrzeczenia chrzcielne⁴. Ustawodawca dodaje ponadto, że wierni są zobowiązani przyjąć ten sakrament w „odpowiednim czasie”, „w pobliżu wieku rozeznania”, chyba że Konferencja Episkopatu określiła inny wiek⁵.

Konferencja Episkopatu Polski w dokumencie z marca 2017 roku podaje, że do sakramentu bierzmowania powinna przystępować młodzież, która odznacza się dojrzałością intelektualną, emocjonalną i religijną, adekwatnie do swojego wieku oraz możliwości, a przyjęcie sakramentu powinno się dokonać najwcześniej na zakończenie klasy VIII szkoły podstawowej. Tym samym wskazano minimalny wiek przyjmującego sakrament bierzmowania na ok. 14-15 rok życia. Jednocześnie podkreślono, że optymalnym czasem przygotowania bliższego i bezpośredniego do bierzmowania są trzy lata (VI-VII-VIII klasa). Oznacza to, że formacja kandydatów do bierzmowania będzie obejmować głównie dorastającą młodzież pomiędzy 12 a 15 rokiem życia (Wskazania Episkopatu, nr 5).

Dorastanie jest przede wszystkim czasem poszukiwania własnej tożsamości i próby określenia siebie.

Młodzież w tym wieku stara się poznać siebie poprzez refleksję, szukając odpowiedzi na pytanie: jaki jestem sam w sobie? Towarzyszy temu kryzys tożsamości, będący naturalną konsekwencją rozwoju młodego człowieka. Odpowiedź na pytanie, kim jestem wymaga uporządkowania wiedzy na temat tego, jakim było się w przeszłości z tym, jakim chce być. Brak rozwiązania kryzysu tożsamości prowadzi do trudności w ustaleniu właściwych relacji z otoczeniem. Dorastający może mieć poczucie opuszczenia i rozpacz i w konsekwencji wycofywać się z otoczenia, a w skrajnych przypadkach przyjmować negatywną tożsamość, prezentując zachowania lub postawy sprzeczne z obserwowanymi u rodziców i wychowawców⁶.

Młodzież poszukuje własnej tożsamości poprzez obserwację dorosłych z najbliższego otoczenia, między innymi rodziców, nauczycieli, duchownych. Ten proces obejmuje często przejmowanie cudzych poglądów, zachowań i przekonań, a także sprawdzanie swoich możliwości fizycznych i psychicznych. Od wyniku rozwiązania kryzysu tożsamości zależy stopień poczucia własnego „Ja”, zdolność do głębokiego zaangażowania się w wartości i ideały, podejmowania odpowiedzialnych zadań i obdarzania miłością. Poznanie siebie stanowi też podstawę dokonywania samodzielnych życiowych wyborów⁷.

W okresie dorastania kształtuje się również światopogląd młodego człowieka, który w tym czasie jest jeszcze niestabilny, ulegający ciągłym przemianom. Młodzież w fazie adolescencji dopiero zaczyna rozwijać takie

³ Dekret *Quam singulari Christus amore*, <http://sanctus.pl/index.php?grupa=89&podgrupa=434&doc=383> [dostęp: 13.04.2017].

⁴ KPK, kan. 889, § 2.

⁵ KPK, kan. 891.

⁶ M. Kielar-Turska, *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia*, w: *Psychologia*, red. J. Strelau, tom 1. Gdańsk 2000, s. 315.

⁷ Tamże.

umiejętności, jak: mobilizowanie się do podejmowania zadań i rozwiązywania trudnych problemów, scalanie poszczególnych poglądów, obrona przed utratą sensu życia, kontrolowanie własnego postępowania, wyjaśnianie świata⁸.

Charakterystyczną formą światopoglądu młodzieży jest idealizm młodzieńczy, w którym można wyróżnić trzy fazy: idealizm antycypacyjny, kompensacyjny i normatywny. Pierwsza faza odznacza się skłonnością do optymistycznego spojrzenia w przyszłość i wiary w to, że uda się zrealizować swoje plany i marzenia. W wyniku zderzenia młodzieńczych ideałów ze światem realnym rodzą się rozczarowania, które z kolei mogą prowadzić do buntu wobec świata dorosłych. Gdy miną pierwsze rozczarowania, młody człowiek wchodzi w fazę idealizmu kompensacyjnego, który wiąże się z krytykowaniem innych. Często w tym okresie młodzież prezentuje postawę nihilizmu egzystencjalnego, głosząc poglądy o braku celu, sensu, znaczenia i wartości życia. Poglądy młodzieży w fazie idealizmu kompensacyjnego są też nierzadko nacechowane cynizmem dotyczącym rozbieżności między głoszonymi przekonaniem a ich realizacją⁹.

W sferze rozwoju życia moralnego na okres dorastania przypada etap moralności autonomicznej. Początkowo można zauważyć pryncypialny stosunek do zasad moralnych, które w opinii młodych ludzi obowiązują zawsze i wszędzie. Z czasem młodzież uczy się, że w różnego rodzaju sytuacjach społecznych bezwzględne stosowanie zasad może prowadzić

do konfliktów, stąd dochodzi do wniosku, że opłaca się wykazywać dużą elastycznością postępowania. W miejsce pryncypializmu moralnego pojawia się moralny relatywizm. Młodzież w wieku 14-15 lat zaczyna uświadamiać sobie, że każdy problem można rozpatrywać z wielu stron. Towarzyszy temu jednocześnie zjawisko konformizmu moralnego, który wiąże się z dostosowywaniem do grupy i opinii większości¹⁰.

W okresie dorastania zachodzą istotne zmiany w relacji dorastającego z dorosłymi i rówieśnikami. Jest to czas, gdy młodzi ludzie rozpoczynają zacieśnianie więzi z grupą rówieśniczą i stopniowe wyzwalanie się spod wpływu dorosłych. Poprzez takie zachowania przede wszystkim poszukują własnej autonomii i odrębności od świata dorosłych, który wydaje im się nacechowany hipokryzją i jest daleki od ideału. Bariere pomiędzy światem młodego człowieka a światem dorosłych pogłębiają też konflikty (określane niekiedy jako konflikt pokoleń), które są typowe dla tego okresu i mają charakter rozwojowy. Konflikty związane są z jednej strony ze wzrastającym krytycyzmem dorastających, z drugiej z brakiem umiejętności wychowawczych dorosłych, którzy niekiedy stosują zbyt restrykcyjne działania wobec młodzieży, skuteczne we wcześniejszej fazie rozwoju, a w okresie adolescencji wywołujące opór i napięcia we wzajemnych relacjach. Zacieśniając więzi z rówieśnikami większość dorastających identyfikuje się ze światopoglądem rówieśników i zaczyna przyjmować wartości wyznawane w danej grupie rówieśniczej¹¹.

⁸ I. Obuchowska, *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2007, s. 181.

⁹ M. Kielar-Turska, *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia*, s. 315.

¹⁰ Tamże, s. 316.

¹¹ Tamże.

Specyfika życia religijnego w okresie adolescencji

Młodzież w wieku dojrzewania, nawet wychowywana w bardzo religijnym środowisku, w okresie adolescencji często doświadcza kryzysu wiary związanego z naturalnym w tym wieku krytycyzmem i potrzebą stawiania pytań, poszukiwania odpowiedzi na wątpliwości dotyczących prawd wiary i zasad życia moralnego.

Po wkroczeniu w okres dorastania wiara dziecięca zmienia się pod względem poznawczym. Jak zauważa B. Grom, osoby dorastające, mówiąc o Bogu zaczynają częściej posługiwać się pojęciami abstrakcyjnymi, takimi jak: „dobro” zamiast „dobry”, czy też „sprawiedliwość” zamiast „sprawiedliwy”. Swoje wypowiedzi religijne łączą raczej z uzasadnieniem, a w swoich wypowiedziach starają się częściej o związki logiczne i wolność od sprzeczności. Cechą charakterystyczną tego okresu jest zmniejszenie się akceptacji przyjętych kiedyś treści wiary i zwiększenie się wątpliwości pod ich adresem¹².

Młody człowiek w okresie dojrzewania przejawia skłonności do filozofowania, a w dziedzinie religii ma największe pole do popisu. Religia dostarcza mu najwięcej wątpliwości oraz inspiracji do rozważań o sensie ludzkiego życia, wolnej woli, nieśmiertelności duszy, istnienia Boga itp. Pewna część dorastającej młodzieży, lękając się utraty wiary, odsuwa każdą wątpliwość, ale takie nastawienie jest niebezpieczne. Może powodować zamrożenie religijności na etapie

pobożności charakterystycznej dla okresu dziecięcego oraz wyobcowanie jej z bieżącego życia i łatwe narażenie na zagrożenia¹³.

Znaczna część młodych ludzi w czasie dojrzewania podchodzi do zagadnień związanych z życiem religijnym w sposób bardzo krytyczny, nawet buntowniczy. Napięcie i konflikt podsycą między innymi fakt, że religia wymaga od człowieka uznania jej powagi i prawd, które głosi oraz obowiązków, które nakłada. Młodzi ludzie ponadto nie chcą biernie przyjmować narzuconych z góry zasad wiary i postępowania, co pogłębia bunt i opór przeciwko tym, którzy starają się ich formować i katechizować¹⁴.

Dystans do praktyk religijnych może pogłębiać również charakterystyczne dla tego okresu rozwojowego rozluźnienie więzi z rodzicami i innymi autorytetami, które powoduje opór na przykład przed pójściem do kościoła z nakazu kogoś dorosłego. Młodzież w okresie adolescencji uświadamia sobie, że swoją religijność i wyobrażenia dotyczące Boga często budowała do tej pory na autorytecie dorosłych – rodziców, wychowawców, katechetów, księży, a jej wiara wymaga nowego otwarcia¹⁵.

Okres adolescencji nie tylko przynosi naturalne przemiany w zakresie rozumienia i przeżywania wiary oraz różnorodne jej zagrożenia, lecz także stanowi szansę rozwoju i dojrzewania wiary. Służy temu wiele czynników, wśród nich katecheza szkolna, parafialna, sakrament bierzmowania i dalsza formacja po przyjęciu sakramentu bierzmowania.

¹² B. Grom, *Psychologia wychowania religijnego*, Kraków 2011, s. 326.

¹³ F. Bednarski, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Roma 1976, s. 140.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ B. Grom, *Psychologia wychowania religijnego*, s. 329.

Formacja kandydatów do bierzmowania

Aktualne wytyczne dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania na terenie Polski, zawarte we wspomnianym dokumencie KEP z marca 2017 r., obejmują najważniejsze aspekty formacji kandydatów do bierzmowania, zarówno wprowadzenie teologiczne i pastoralne, jak też wytyczne organizacyjne oraz metodyczne i dotyczące treści zagadnień omawianych na każdym z etapów przygotowania.

Biskupi podkreślają, że przygotowanie do bierzmowania składa się z trzech etapów: przygotowania dalszego, bliższego i bezpośredniego. Przygotowanie dalsze dokonuje się od wczesnego dzieciństwa w rodzinie, następnie poprzez udział w lekcjach religii (katechezie) w szkole, a także w katechezie parafialnej przygotowującej do sakramentów pokuty i pojednania oraz Eucharystii. Przygotowanie bliższe obejmuje udział w katechezie szkolnej oraz w katechezie parafialnej, a także uczestnictwo w życiu Kościoła przez udział w niedzielnej i świątecznej Mszy świętej oraz w nabożeństwach. Przygotowanie bezpośrednie, oprócz lekcji religii w szkole i katechezy parafialnej, powinno mieć charakter duchowy i polegać na udziale kandydata w systematycznych spotkaniach formacyjnych w parafii, celebracjach liturgicznych, a także w rekolekcjach lub dniach skupienia. Biskupi zaznaczają, że spotkań formacyjnych w ramach bezpośredniego przygotowania do bierzmowania powinno być minimum 30, z czego 5 to celebracje liturgiczne (Wskazania Episkopatu, nr 5).

Biskupi podkreślają rolę rodziców w towarzyszeniu młodzieży podczas przygotowania do bierzmowania. Stąd w ciągu całego cyklu przygotowań wskazują na potrzebę przynajmniej pięciu spotkań z rodzicami kandydatów do bierzmowania (Wskazania Episkopatu, nr 11).

W dokumencie KEP zaznacza się, że formacja kandydatów do bierzmowania ma odbywać się w parafii zamieszkania, a nie parafii, na terenie której znajduje się szkoła. Na tym etapie rozwoju religijnego ważne jest włączenie kandydata w życie jego parafii. Kandydaci do bierzmowania powinni odbywać spotkania w małych grupach formacyjnych, w których maksymalna liczba uczestników nie powinna przekraczać 12 osób. Spotkania w grupach mogą prowadzić kapłani, osoby konsekrowane, katecheci świeccy lub animatorzy z ruchów i stowarzyszeń (Wskazania Episkopatu, nr 9 i 12).

Istotny element spotkań formacyjnych w parafii mają stanowić celebracje liturgiczne, obejmujące wszystkich przygotowujących się do przyjęcia sakramentu bierzmowania, których celem jest doświadczenie wspólnoty wiary i modlitwy (Wskazania Episkopatu, nr 10).

Odnosnie do treści formacji kandydatów do bierzmowania dokument KEP proponuje podzielić formację przed bierzmowaniem na pięć etapów: „Wierzę w Jezusa Chrystusa”, „Wierzę w Kościół”, „Chcę się nawrócić”, „Chcę żyć Eucharystią”, „Jestem gotowy”. W ramach każdego z nich kandydat powinien nie tylko przyswoić sobie treści dotyczące kerygmatu chrześcijańskiego oraz zagadnień związanych z sakramentem chrztu, pokuty i pojednania, Eucharystii oraz bierzmowania, ale też wykonać jedno „dzieło apostoelskie”, np. porozmawiać z rówieśnikami o Jezusie, pomóc w pogodzeniu zwaśnionych osób czy wziąć udział w wydarzeniu prowadzonym przez jedną ze wspólnot działających w parafii. Kandydaci do bierzmowania powinni być też zachęceni do włączania się w życie parafii, np. przez działalność charytatywną czy wolontariat (Wskazania Episkopatu, nr 6).

Adoleścenci w drodze do sakramentu umocnienia w wierze

Bliższe i bezpośrednie przygotowanie do sakramentu bierzmowania przypada na okres dojrzewania młodzieży i przemian osobowościowych, które stanowią zarówno zagrożenie dla wiary i życia wiarą, jak i szansę na nowe doświadczenia religijne, na pełniejsze, osobowe otwarcie się na Jezusa Chrystusa, na ukształtowanie wiary jako osobistej więzi z Bogiem, wiary pogłębionej i rozumnej. Bowiem formacja do bierzmowania zakłada zintensyfikowanie praktyk religijnych i większe zaangażowanie w życie Kościoła.

Wychowanie religijne w okresie adolescencji to przede wszystkim pomoc młodzieży w nawiązaniu żywej relacji z Bogiem i odkryciu prawdziwego obrazu Kościoła. Polega ono przede wszystkim na dawaniu świadectwa wiary przez autentycznie chrześcijańskie postępowanie i odważne wyznawanie wiary. Świadczenie Ewangelii na płaszczyźnie wychowawczej nie może być pozorne. Młodzież w okresie dorastania bardzo szybko wyczuwa fałsz w wypowiedziach dorosłych i rozdzielić pomiędzy ich poglądami a rzeczywistym zachowaniem, co może hamować rozwój wiary młodych ludzi, a nawet ją osłabiać. Do postawy dawania świadectwa zachęcają biskupi, udzielając wskazań metodycznych w omawianym dokumencie KEP z marca 2017 r.: „głoszenie prawd wiary powinno być połączone z osobistym świadectwem głoszącego, a także z ukazywaniem przykładów współczesnych świadków” (Wskazania Episkopatu, nr 27). Biskupi przypominają też, że należy poświęcić więcej uwagi

na wyjaśnienie trudnych terminów teologicznych, wyrażających prawdy wiary, aby stały się one bardziej zrozumiałe dla młodzieży (tamże).

Wśród różnorodnych zadań osób odpowiedzialnych za formację kandydatów do bierzmowania ważne miejsce zajmuje znajomość procesów dojrzewania i rozumienie, że wszelkie przejawy wątpliwości, krytycyzmu czy niekiedy buntu młodzieży są typowe dla tego okresu. Nie należy takich zachowań traktować jako przejawu personalnego ataku na Kościół, reprezentowany przez formatorów. Konflikty w życiu młodzieży wynikają między innymi z napięcia powstającego między potrzebą samodzielności a ograniczeniami narzucanymi przez wychowawców, pomiędzy dążeniem do niezależności a potrzebą oparcia, między wizjami idealnymi a realnymi obrazami rzeczywistości. Negatywne zachowania i kryzysy występujące w życiu młodzieży wymagają od wychowawców mądrości, cierpliwości i wyrozumiałości. Stąd w trakcie formacji kandydatów do bierzmowania należy starać się, aby nie wprowadzać takich form pracy, które jeszcze bardziej nasilą opór młodzieży. Szczególną rozważyć trzeba zachować przy „rozliczaniu” jej z przystępowania do sakramentów i udziału w nabożeństwach.

Podczas przygotowania do bierzmowania można wykorzystać potrzebę stawiania przez młodzież pytań dotyczących wiary i potraktować je jako wstęp do głębszej refleksji, a nie jako atak. Trzeba precyzyjnie przedstawiać tę wiedzę, które da się wyjaśnić i opisać naukowo, empirycznie, rozumowo i nie nadużywać argumentu: tego nie da się wytłumaczyć za pomocą rozumu, a jedynie wiary¹⁶.

¹⁶ Grom, *Psychologia wychowania religijnego*, s. 332.

Typową dla okresu dojrzewania potrzebę bliskości z rówieśnikami i tworzenia „paczek” warto, zgodnie z zaleceniami KEP wykorzystać i formować młodzież w małych kilkunastoosobowych grupach. Młodzi ludzie połączeni w małe grupy złożone z rówieśników mieszkających na terenie danej parafii mają okazję do nawiązania nowych przyjacielskich relacji, które z czasem mogą się rozwijać w różnego rodzaju młodzieżowych grupach parafialnych.

Zakończenie

Wytyczne KEP dotyczące przygotowania młodzieży do przyjęcia sakramentu bierzmowania są ważnym

wskazaniem duszpasterskim i organizacyjnym, dostosowującym formację młodzieży do nowej struktury systemu edukacji. W odniesieniu do tych wskazań można się spodziewać bardziej szczegółowych regulacji w poszczególnych diecezjach. To dobry czas na nowe przemyślenia, dyskusje i dzielenie się doświadczeniem, zmierzającym do wypracowania właściwych form przygotowania młodzieży do przyjęcia sakramentu bierzmowania, które z jednej strony będą uwzględniały obiektywne przejawy okresu dojrzewania adolescentów i ich naturalne potrzeby, z drugiej zaś inspirowały rozwój ich wiary, pogłębienie więzi z Chrystusem i zakorzenienia w Kościele.

Bibliografia

- Bednarski F., *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Roma 1976.
Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012.
Kodeks Prawa Kanonicznego, Pallottinum, Poznań 1984.
Dekret „Quam singulari Christus amore”, <http://sanctus.pl/> [dostęp: 13.04.2017].
 Grom B., *Psychologia wychowania religijnego*, Kraków 2011.
 Kielar-Turska M., *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia*, w: *Psychologia*, t. 1., red. J. Strelau, Gdańsk 2000.
 Obuchowska I., *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2007.
Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, <http://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyczace-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> [dostęp: 13.04.2017].

Mgr Aneta Golba – doktorantka w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie.